IL-MALTI

QARI LI TOHROĠ IL-GĦAQDA TAL-KITTIEBA TAL-MALTI

SETTEMBRU 1958

TIFKIRIJIET NAZZJONALI

FL-EWWEL żewġ faċċati tan-Numru ta' Settembru-Diċembru ta' IL-MALTI tas-sena li għaddiet tkellimna fuq l-ISMIJIET TAT-TOROQ fejn kien hemm imfisser bir-reqqa kollha t-tifsira tradizzjonali u storika, kif ukoll il-fejda u l-importanza nazzjonali ta' l-ismijiet li jingħataw lit-toroq. Għalkemm xi ismijiet qodma tat-toroq ma kinux jagħtuna t-tifsira meħtieġa ta' ismijiethom, għax kif għandna naħsbu kienu miktubin tradizzjonalment b'Taljan jew b'Malti mgħawweġ, jew miktubin ħażin mal-ħitan għal darba u tnejn, nistgħu ngħidu illi f'dawn l-aħħar tletin sena ta' Gvern Kostituzzjonali l-Gvern ħaseb biex ma' l-isem ta' triqat ġodda, jarġa' jlaqqam it-triqat il-qodma b'dak l-isem li kien ingħata l-ewwel darba, iżda flok bit-Taljan jinkitbu bl-Ingliż u bil-Malti. Din kienet ħaġa ta' taħbil il-moħħ, l-iktar meta din ix-xewqa tal-Gvern ħabtet sewwa sew max-xejra politika tiegħu, meta, fl-1928, qata' li t-triqat jissemmew bl-Ingliż u bil-Malti.

Ġara, għalhekk, illi b'inkejja ta' l-intenzjonijiet tajba ta' l-awtoritajiet, il-ħeġġa u ħrara li jitbiddel is-sistema dwar l-ilsna ġodda li bihom jissejħu t-triqat, fl-iqsar żmien li sata' jkun, ġie li xi ismijiet ta' toroq qodma ma ssemmewx bl-Ingliż u bil-Malti skond dak l-isem oriġinali tat-triq, jew aħjar it-traduzzjoni bl-Ingliż u bil-Malti ma kinetx twieġeb sew sew skond l-isem qadim tat-triq bit-Taljan.

Tarġa' xi ismijiet ġodda li bdew jingħataw lil xi triqat ma kinux iwieġbu ma' l-istorja jew mat-tradizzjoni, u dan in-nuqqas kien ħtija ta' sistema amminstrattiva fil-għażla ta' nies għal din il-biċċa xogħol, li xi mindaqqiet kienet taqa' f'idejn bniedem wieħed, li għalkemm sata' kien tajjeb għal dik li hi lingwa bl-Ingliż jew bil-Malti, kien nieqes minn xi informazzjonijiet storiċi jew tradizzjonali.

Ta' min ifakkar li dari fi żmien il-Gvern Kolonjali biex jingħata isem ġdid lil triq kien l-ewwelnett jindaħal il-Kumitat ta' l-Antikitajiet biex jagħti l-parir tiegħu, u, dan ma kienx jaqtagħha addoċċ qabel ma jagħmel l-istħarriġ tiegħu tradizzjonali u storiċi tat-triq li tkun, jew tal-ħaġa jew persuna li jkollha x'taqsam

ma' l-isem propost tat-triq, barra milli jsir stahriġ ukoll fil-parroċċa tal-post, belt, sobborg, jew raħal. Dan ma baqax isir.

Hija ħaġa tajba għalhekk li l-lum inħatret Kummissjoni speċjali biex wara li tistudja u tagħmel l-istaħriġ meħtieġ tirrivedi l-ismijiet qodma tat-triqat u toħloq ismijiet ġodda li jixirqu għal dawk it-triqat li jinfetħu ġodda.

Bħalma ngħad fl-editorjal ta' IL-MALTI ta' Settembru-Diċembru, 1957, dawn l-ismijiet tat-toroq huma iktarx, biex ngħid hekk, paġni mill-istorja nazzjonali, milli ismijiet toponamastiċi, topografiċi u tradizzjonali tal-belt, subborg, raħal jew inħawi, u għalhekk ir-reqqa li tinħtieġ fil-għoti ta' l-isimijiet ta' dawn it-triqat hija ħaġa serja daqs kemm hi serja l-kitba storika u topografika ta' pajjiż.

Għal dak li hu isem ta' dawk li jirrappreżentaw il-figura storika ta' persunaġġi li għamlu ġieħ lil art twelidhom għal xi ħidma patrijottika, xjentifika, letterarja jew filantropika tagħhom, isimhom fil-kantuniera ta' triq, li tfakkarna wkoll it-triq fejn għaxu jew mietu, huwa tifkira l-iktar għażiża għal dak il-post. Jisgħobbina, iżda, ngħidu illi xi triqat huma msemmijin b'ismijiet ta' nies magħrufa li qatt ma għaxu jew mietu fil-post fejn dawn it-triqat huma msemmijin għalihom. Ma' dak li ntqal f'dak l-editorjal, jisgħobbina wkoll ngħidu li f'dawn l-ismijiet ġie li kien hemm xi nuqqas, biex ma ngħidx ukoll xi vojt, li xi minndaqqiet imtela' bl-isem ta' nies li ma kellhomx dak il-mertu li kellu ħaddieħor.

Huwa għajb li s'issa l-isem tal-mejjet Kav. Gużè Muscat Azzopardi għadu ma deherx f'xi waħda mit-triqat ta' raħal twelidu. Il-Għaqda kienet tqanqlet kemm il-darba u kitbet lill-Gvern, imma s'issa ebda pass ma ttieħed biex jingħata dan il-ġieħ għall-merti patrijottiċi u letterarji tiegħu.

Mal-ħtieġa li t-triqat jissemmew bl-isem ta' nies kbar Maltin, hemm ħtieġa li nixtiequ li l-Gvern jieħu ħsiebha; fuq hekk għandna wisq x'nitgħallmu minn pajjiżi oħra.

Naraw li huwa daqsxejn ta' għajb li wara s-seklu dsatax u u l-bidu tas-seklu għoxrin fil-Gonna Pubbliċi tagħna ma għadniex naraw dawk il-monumenti li jfakkruna f'nies li għax-xogħol tagħhom fix-xjenza, letteratura, patrijottiżmu u filantropija jistħoqqu li isimhom jibqa' mfakkar, u dana sew fil-Gżira ta' Malta u kemm fil-Gżira t'Għawdex. In-Nazzjon Maltija tagħna tidher ukoll li fl-imgħoddi u f'dawn l-aħħar snin kienet u għadha

daqsxejn waħda xħiħa għat-twettiq ta' dawn it-tifkirijiet monumentali jew lapidarji kif dlonk naraw jekk il-lum inżuru t-tliet Ġonna Pubbliċi tagħna. L-aħħar tifkira monumentali li twaqqfet (mingħajr ma nistgħu ngħidu "waqqafna") hija dik ta' Lord Strickland—waħda mill-figuri li tfakkarna fil-karriera sabiħa u diplomatika ta' dan il-bniedem ta' demm Malti—iżda għad jonqsu figuri oħra ta' rjus Maltin li jistgħu joqogħdu ma' ġenb oħrajn li naraw iżejnu l-ġonna pubbliċi ta' artijiet oħra, bħal Sqallija u l-Italja, biex ma ngħidux Franza, u artijiet oħra.

M'għandniex x'ingħidu, aħna ma nistennewx li titwaqqaf xi tifkira monumentali jew lapidarja 'lil nies illi l-fama talpatrijottiżmu tagħhom hija iktarx leġġendarja milli storika, jew lu nies illi fix-xogħol tagħhom diplomatiku ma nistgħux ngħidu illi l-motivi tal-ħidma tagħhom kienu iktarx ta' interess politiku individwali milli ta' veru patrijottiżmu. iżda mbagħad ma għandniex nibqgħu hekk xħaħ lejn il-figura patrijottika ta' Dun Mikiel Xerri, barra minn dik ta' xi lapida kommemorativa malħajt tad-dar fejn kien igħix.

Għal dik li hi ħidma artistika li għamlet ġieħ lil Malta, saħansitra f'pajjiżi hekk kbar bħalma huma l-Italja, Franza, il-Ġermanja u r-Russja, kien jixraq, illi l-lum titwaqqaf xi tifkira monumentali lill-kbir artista tagħna Antonio Sciortino, kif ukoll lil nies bħalma huma Calì, Caruana Dngli u xi oħrajn.

Fuq hekk aħna ma nistgħux ngħidu li mxejna wisq fuq l-eżempju ta' nazzjonijiet oħra li jħobbu jfakkru l-figura ta' nies kbar tagħhom b'xi lapida mal-ħitan tad-djar li fihom ikunu għaxu dawn in-nies.

Għandna, madankollu, ix-xorti li naraw xi ftit minn dawn id-djar li b'xi erba' kelmiet imnaqqxin mal-ħitan ta' barra jfakkru xi wħud minn dawn in-nies li f'ħajjithom għamlu xi ġid lil pajjiżhim. Insemmu, fuq hekk, fost tifkirijiet oħra ta' din ixxorta, id-daqsxejn ta' lapida kommemorativa li xi ħbieb u dawk li għożżu l-Malti, waħħlu xi snin ilu mal-ħajt tad-dar fejn kien, fl-aħħar snin ta' ħajtu, għax fiha u miet wieħed mill-bennejja tal-Lsien Malti, li kien Ġanni Vassallo. Xtaqna li ħaġa bħal din tħajjar lil xi Kumitat storiku u letterarju jaħseb biex għallinqas pajjiżna ma jonqosx li 'l quddiem jitwaqqfu xi tifkirijiet bħal dawn, fejn l-isem ta' xi nies kbar tagħna ma jidhirx imfakkar għallinqas f'xi isem ta' triq, ħaġa li hija għażiża daqs l-aqwa monument.

Haġa li laqtitna kemm-il darba u ta' min igħożżha, hija dik il-kollezzjoni qadima u ġdida ta' kwadri li jżejnu l-ħitan ta' ġewwa l-Università bix-xbieha ta' nies għorrief li f'xi żmien jew ieħor kellhom x'jaqsmu ma' dak il-Palazz tal-Għerf; fost dawn it-tifkiriet jinsabu wkoll xi busti, li tqiegħdu f'kamra għalihom, jiġifieri f'daqsxejn ta' mużew ċkejken. Iżda ma' dawn il-busti xtaqna wkoll li jidher xi wieħed jew tnejn li f'xi żmien (iktarx fi żmien il-gwerra) kienu ndifnu f'xi rokna jekk mhux ukoll f'xi sotterran, u li għadhom ma tawhomx il-post li jixirqilhom.

Kien hemm il-ħsieb illi meta l-bini ta' l-Università jitgħaqqad ma' dak li kien użat bħala Liċeo, u l-lum użat bħala Skola Sekondarja tal-Bniet, jinħatru xi swali minn dan il-bini li jkunu jservu bħala mużew, fejn mal-busti li hemm diġà jiżdiedu oħrajn ġodda ta' nies li f'ħajjithom issemmew fil-karriera professjonali, xjentifika jew letterarja tagħhom. Jalla dan il-ħsieb iseħħ u b'hekk jimtela vojt li jpatti għan-nuqqas ta' dawn it-tifkirijiet nazzjonali.

A. Cremona